

A FIATALKORÚ ELÍTÉLTEK BIODEMOGRÁFIAI VIZSGÁLATA

JOUBERT KÁLMÁN – VAVRÓ ISTVÁN – BODZSÁR ÉVA

A Fiatalkorú elítéltek biológiai, egészségügyi és demográfiai vizsgálata című kutatási program gondolata az 1989. évben elhunyt *dr. Nemeskéri János* professzortól származott. E tanulmánnyal Nemeskéri János emlékének áldozunk.

A közvéleményben hosszú ideje érzékelhetők bizonyos előítéletek a cigányok (továbbiakban romák) által elkövetett bűncselekmények arányát és az elkövetés okát illetően. Sajnálatos módon eddig korrekt, feltáró elemzésre nem került, nem kerülhetett sor megbízható országos vagy reprezentatív mintavétellel nyert adatok hiányában. Jelen munkánkkal e hiányosság pótlásához szeretnénk – szerény lehetőségeinknek megfelelő mértékben – hozzájárulni. Meggyőződésünk ugyanis, hogy mind a romákkal kapcsolatos, olykor sommás előítéletek felszámolására vagy legalábbis jelentős mérséklésére, mind pedig a többszörösen hátrányos helyzetükből eredő gondok csökkentésére csak akkor van esély, ha népességszintű tényfeltáró vizsgálatokkal megismerjük valós helyzetüket.

A fiatalkorú elítéltek biológiai, egészségügyi és demográfiai vizsgálatáról szóló 1987 és 1990 között végzett kutatás¹ gondolati, koncepcionális háttérben és a megvalósulása mögött a következő tényadatok húzódnak meg. Az ismertté vált bűncselekmények aránya Magyarországon 1976 és 1987 között 46 százalékkal, 1976 és 1995 között 288 százalékkal nőtt. [12] Az összes ismertté vált bűnelkövetők aránya 1976 és 1987 között 21, 1976 és 1995 között 58 százalékkal emelkedett. Ezen belül a fiatalkorú – 14-17 évet betöltött életkorú – bűnelkövetők aránya a fenti időszak alatt 40 százalékkal, illetve 102 százalékkal nőtt. A fiatalkorú bűnelkövetők között a fiúk aránya az 1976. évi 86 százalékról, 1987. évre 89 százalékra, majd 1995-re 92 százalékra emelkedett. [12]

A fiatalkorú bűnelkövetők arányának a fentiekben bemutatott igen erőteljesen növekvő tendenciája indította a szerzőket arra, hogy egy komplexitásra törekvő kutatás keretében alaposabban megismerjék a fiatalkorú bűnözők demográfiai, szociális, egészségügyi, pszichés és testfejlétségi jellemzőit. Ennek megfelelően lett a vizsgálat helyszíne, a fiatalkorúak börtöne Tökölön.

¹ A kutatás gyakorlati megvalósulásának feltételeit *dr. Vavró István* (Igazságügyi Minisztérium) mint témafelelős teremtette meg az OTKA T 106/1987 sz. támogatásával. Kezdetől fogva részt vett a vizsgálatokban *dr. Bodzsár Éva* docens (ELTE Embertani Tanszék) és *dr. Joubert Kálmán*, a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet tudományos munkatársa. Az adatfeldolgozás első szakaszában *Kaposi Ilona* adjunktus és *dr. Szilágyi Katalin* adjunktus (KLTE Evolúciós Állattani és Humánbiológia Tanszék), valamint *Tóth Ilona* munkatárs vett részt.

A MINTA ÉS A MÓDSZER

A vizsgálat mintájába – önkéntes alapon – azok a fiatalok kerültek, akik a vizsgálat időszakában, 1987 és 1990 között két évnél hosszabb időtartamú jogerős börtönbüntetésüket töltötték. Az önkéntességről, azaz a válaszadás és a vizsgálatokban való részvétel megtagadásának lehetőségéről – a törvényes előírásoknak megfelelően – a fiatalok elítélését négy szemközti – a börtön személyzet jelenléte nélkül – tájékoztatták a kutatást végző munkatársak. (Meg kell említeni, hogy az érintett fiatalok elítéltek készségesen részt vettek a vizsgálatokban. Feltehetően azért is, mert legalább arra az átlagosan fél napra, ameddig az őket érintő kikérdezések, vizsgálatok tartottak, kikerültek a megszokott börtönkörnyezetből. Abban az orvosi szobában, ahol a vizsgálatok, kikérdezések folytak, börtönőr, felügyelő nem tartózkodott, így a fiatalok elítéltek civilekkel, „külsőkkel” tölthettek néhány órát, ami változatosságot, szint vitt börtönnapjaik egyhangúságába.)

A komplex adatfelvételi és vizsgálati program a következő kérdéskörökből, szakaszokból épült fel:

- a részletes szocio-demográfiai adatfelvételi kérdőív az általános és alapadatokon kívül magában foglalta a fiatalok elítélés és családja demográfiai adatait, az iskolai végzettségre és a foglalkozásra vonatkozó adatokat, továbbá szociális helyzetével, lakáskörülményeivel, egészségi állapotával életmódjával (dohányzás, alkohol- és kábítószerfogyasztás stb.) foglalkozó kérdéseket;

- az elkövetett bűncselekmény jogi ismérveinek leírását és a fiatalok elítéltek a bűncselekmény körülményeivel összefüggő kérdésekre adott szubjektív válaszait az ún. jogi kérdőív tartalmazta;

- a fiatalok elítéltek – börtönorvosok által vizsgált – egészségi állapotának adatait az orvosi kérdőívben rögzítették;

- az antropometriai vizsgálat folyamán mintegy 50 méret, adat felvételére került sor, ezeket az antropometriai vizsgálati lapon rögzítették;

- a fiatalok elítéltek pszichikumának vizsgálatát különböző pszichológiai tesztekkel vizsgálták, amelyeknek eredményeit az értékelőlapok tartalmazzák.

A vizsgálatot, az adatok felvételét a témaköröknek megfelelően demográfus, jogász, orvos, antropológus és pszichológus végezte.

A kutatási program időszakában 135 fiatalok elítéltekre vonatkozóan sikerült közel teljessé tenni az adatok felvételét, az antropometriai és pszichológiai vizsgálatokat. Az első eredmények ismertetése során a felvett jelentős adattömegből a következők tárgyalására van mód:

- a fiatalok elítéltek lakóhelyének településtípusa,
- az elkövetett bűncselekmény fajtája,
- az elítéltek nemzetisége,²
- iskolázottsága,
- életkora elítélésekor,
- a szülők iskolázottsága,
- a fiatalok neveltetése,
- rendszeres dohányzása,
- testfajlettsége.

² A nemzetiségi hovatartozás bejegyzése az alapján történt, hogy a fiatalok elítéltek, a Magyarországon élő nemzetiségek felsorolt listájából önmagát melyikkel azonosította. Előfordult, hogy a külső jegyek alapján romának látszó fiatal önmagát magyar nemzetiségűnek minősítette – megjegyezve, hogy anyja és apja is roma, de ő már magyar –, besorolása ennek megfelelően természetesen magyar lett.

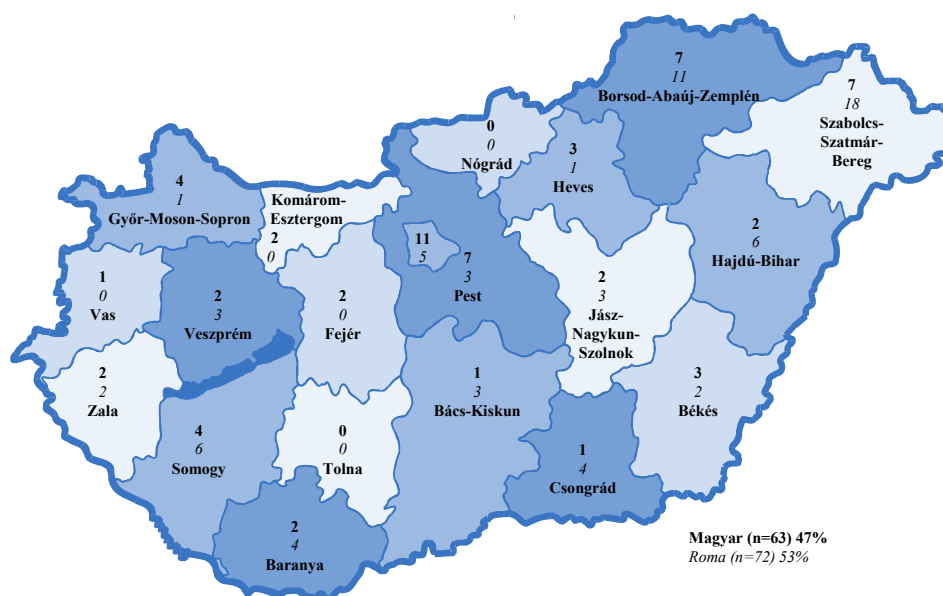
Nemzetiségi megoszlás

Az adatok felvétele során a 135 fiatalkorú elítélt közül 63 (47%) vallotta magát magyar, 72 (53%) roma nemzetiségűnek. A becslések szerint Magyarország népességében a romák aránya napjainkban körülbelül 5-6 százalék. Népelességen belüli arányuk közelítő becslése az MSZMP KB 1961. június 20-án, a cigányság helyzetével foglalkozó határozatában levő adatok (200 ezer) [2], az MTA Szociológiai Kutató Intézetének *Kemény István* által irányított 1971. évi felvétel adatai (320 ezer) [3] és a KSH 1993. évi 27 ezer háztartásra kiterjedő felvétel adatainak (400-490 ezer) [10] figyelembevételével történt.

Pontos, teljességre törekvő adatfelvétel a romák számáról, fontosabb demográfiai és szociális jellemzőiről területi megoszlásukról az 1893. évi országos cigányösszeírás óta nem történt.³ [5]

A vizsgált fiatalkorú elítéltek nemzetiség szerinti országos megoszlásáról (magyar: 47 százalék és roma: 53 százalék) ad képet a térkép, amelyen az elítéltek állandó lakóhelyének megyénkénti alakulását mutatja a két szám: a felső, kövér szedésű a magyarok, az alatta levő a romák előfordulását adja meg.

A fiatalkorú elítéltek megoszlása lakóhelyük és nemzetiségük szerint (fő)

A megyénkénti eloszlást szemlélve meg kell jegyeznünk, hogy a viszonylag kis eset-számok ellenére a látható főbb tendenciák reálisnak tűnnek. A három északkeleti megyében (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megye) –, ahol az adatok tanúsága szerint összességében az ott lakó fiatalkorú elítélteknek csak kevesebb

³ A múlt század végi országos adatgyűjtés eredményeit *Dr. Herrmann Antal* etnológus ma is korszerű szemléletű tudományos elemzésével egy kétnyelvű (magyar és német) kötetben: „A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei” [5] címmel adták közre 1895-ben.

mint a fele magyar – a roma lakosság aránya is jelentősen nagyobb az országos átlagnál. A nemzetiségek arányának ellentétes tendenciája figyelhető meg az ország északnyugati és a központi régiójában, ahol a magyar fiatalok elítéltek vannak többségben. Az említett három északkeleti megyéből származik a vizsgált fiatalok elítéltek 38 százaléka, budapesti és Pest megyei lakóhelyű 19 százalékuk, és az összes fiatalok elítéltek alig több mint negyede (26 százalék) dunántúli. A Dunántúlon csak Veszprém, Baranya és Somogy megyében voltak többségben a mintába került fiatalok között a roma elítéltek. A vizsgált fiatalok elítéltek közül egy sem származott Nógrád, illetve Tolna megyéből.

A bűncselekmények fajtái

A fiatalok elítéltek vizsgálatánál fontos annak bemutatása, hogy a fiatalok milyen bűncselekmény elkövetése miatt töltik a fiatalok börtönében a két évnél hosszabb időtartamú jogerős büntetésüket. A fiatalok elítélteknek az elkövetett bűncselekmény fajtája és nemzetiségi hovatartozás szerinti vizsgálatához a bűncselekmények fajtáit – a viszonylag kis esetszám miatt – a lehetőség szerinti összevonással tették a szerzők áttekinthetőbbé. Ennek megfelelően az 1. táblában a „gyilkosság” megnevezésű kategória a „minősített emberölés” és az „emberölés alapesete” bűncselekményeket; a „lopás” kategória: a „lopás minősített esete” és a „lopás alapesete” bűncselekményeket; a „súlyos testi sértés” kategória az „életveszélyt vagy halált okozó súlyos testi sértés” és a „szándékos, súlyos testi sértés” megnevezésű, továbbá a mindössze három tételt magában foglaló „egyéb” bűncselekményeket tartalmazza.

1. tábla

A vizsgált fiatalok elítéltek megoszlása az elkövetett bűncselekmény fajtája és nemzetiségük szerint

Bűncselekmény	Magyar	Roma	Összesen
	Szám (fő)		
Gyilkosság	9	8	17
Rablás	28	37	65
Nemi erőszak	5	7	12
Lopás	15	15	30
Súlyos testi sértés és egyéb bűncselekmény	6	5	11
<i>Összesen</i>	<i>63</i>	<i>72</i>	<i>135</i>
	Százalék		
Gyilkosság	14,3	11,1	12,6
Rablás	44,4	51,4	48,1
Nemi erőszak	7,9	9,7	8,9
Lopás	23,8	20,8	22,2
Súlyos testi sértés és egyéb bűncselekmény	9,5	6,9	8,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A tábla adataiban, a bűncselekmények magyar és roma nemzetiség szerinti megoszlásában igazán jelentős különbség nem látható. A legnagyobb arányú eltérés a rablást el-

követett fiatalok körében figyelhető meg, ahol a romák aránya 7 százalékponttal több a magyarokénál. A gyilkosságot elkövetett fiatalok körében 3,2 százalékponttal, míg a lopás miatt elítélt fiataloknál 3 százalékponttal több a magyar elítéltek aránya a romákénál.

A magyar és roma fiatalok elítéltek megoszlását a bűncselekmények fajtái szerint vizsgálva nem állapítható meg statisztikailag jelentős eltérés. A keresztábra-elemzések egyik gyakori mutatóját, a Cramer-féle asszociációs mutatót [6] használva kerekítve $C=0,09$ adódott, ami az ismérvek közti kifejezetten gyenge sztochasztikus kapcsolatra utal. Azt is állíthatjuk, hogy a fiatalok bűnözők esetében a nemzetiségi hovatartozás kevesebb mint 1 százalékban határozza meg a bűncselekmény fajtáját, ami ismét csak arra utal, hogy lényegileg nincs kapcsolat a nemzetiségi hovatartozás és a bűncselekmény fajtája között ($C^2=0,009$).⁴

Összességében megállapítható, hogy a vizsgált fiatalok elítéltek által elkövetett bűncselekmények körében – nemzetiségi hovatartozásuktól függetlenül – az erőszakosság dominál. A bűncselekmények közel felét (48 százalékát) a rablások teszik ki. A lopás 22 százalékkal a második leggyakoribb bűncselekmény, ezt követik 13 százalékkal a gyilkosságok. (A vizsgált fiatalok elítéltek közül minden nyolcadik gyilkosság miatt került börtönbe!)

A bűncselekmények fajtái szerint vizsgálva a fiatalok elítéltek állandó lakóhelyének településtípus szerinti megoszlásáról a következő megállapítások tehetők. A bűncselekmények közel felét kitevő rablások településtípus szerinti megoszlása (lásd a 2. táblát) jól közelíti a fiatalok elítéltek mintabeli arányait (nagyvárosok–városok–községek: 23–36–41 százalék). A második leggyakoribb bűncselekmény – a lopás – miatt a városi fiatalokat ítelték el a legnagyobb arányban (43,3%), ezt követik a nagyvárosi elítéltek 33,3 százalékos, majd a községek 23,3 százalékos aránnyal.

2. tábla

A vizsgált fiatalok elítéltek megoszlása a lakóhelyük és az elkövetett bűncselekmények fajtája szerint

Lakóhely	Gyilkosság	Rablás	Nemi erőszak	Lopás	Súlyos testi sértés és egyéb bűncselekmény	Együtt
	Szám (fő)					
Nagyváros*	1	17	1	10	2	31
Város	4	23	6	13	3	49
Község	12	25	5	7	6	55
<i>Összesen</i>	<i>17</i>	<i>65</i>	<i>12</i>	<i>30</i>	<i>11</i>	<i>135</i>
	Százalék					
Nagyváros*	5,9	26,2	8,3	33,3	18,2	23,0
Város	23,5	35,3	50,0	43,4	27,3	36,3
Község	70,6	38,5	41,7	23,3	54,5	40,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* Itt és a továbbiakban Budapest és a megyei jogú városok.

⁴ Ezúton is hálásan köszönjük dr. Humyadi László főszerkesztőnek az alkalmazott statisztikai módszerek kiválasztásában, a számítások elvégzésében és az eredmények megfogalmazásában nyújtott segítségét.

A gyilkosságok fiatalok között a községi lakosok aránya 70,6 százalék, 30 százalékponttal nagyobb a mintabeli arányuknál. Ennek megfelelően a település szerinti arányuknál jelentősen kisebb a legsúlyosabb bűncselekmény-kategóriában a városi fiatalok között elítéltek (23,5%), de még inkább a nagyvárosi elítéltek (5,9%) érintettsége.

A fiatalok iskolázottsága

A népesség bármely részét érintő humánbiológiai, szocio-demográfiai, vagy egészségi állapottal foglalkozó kutatás során fontos a vizsgált személy iskolázottságának⁵ megismerése.

A fiatalok iskolázottságának vizsgálatát kiemelt jelentőségűnek tekintették a szerzők, ezért itt is részletesebben kell ezzel foglalkozni. A 3. táblában a fiatalok elítéltek iskolázottság szerinti megoszlása látható lakóhelyük és nemzetiségük szerint.

3. tábla

A vizsgált fiatalok elítéltek megoszlása lakóhelyük és iskolai végzettségük szerint (fő)

Állandó lakóhely	Általános iskola						Szakmunkásképző és szakiskola			Középiskola			Összesen		
	1–7 osztály			8 osztály			magyar	roma	együtt	magyar	roma	együtt	magyar	roma	együtt
	magyar	roma	együtt	magyar	roma	együtt									
Nagyváros	5	8	13	12	5	17	1	–	1	–	–	–	18	13	31
Város	6	15	21	15	9	24	1	1	2	2	–	2	24	25	49
Község	2	21	23	18	13	31	1	–	1	–	–	–	21	34	55
<i>Összesen</i>	<i>13</i>	<i>44</i>	<i>57</i>	<i>45</i>	<i>27</i>	<i>72</i>	<i>3</i>	<i>1</i>	<i>4</i>	<i>2</i>	<i>–</i>	<i>2</i>	<i>63</i>	<i>72</i>	<i>135</i>

A roma elítéltek iskolázottságában nem figyelhető meg számottevő különbség a lakóhelyük típusa szerint: az 1–7 osztályt végzetek aránya 60 százalék körül van, míg a befejezett 8 osztályt végzetek aránya 39–36–38 százalék. Érdekességként meg kell említenünk, hogy csak a városban lakó roma fiatalok között volt egyetlen szakmunkásképző, szakiskolai végzettségű. A magyar elítéltek esetében a befejezetlen általános iskola aránya a nagyváros–város–község irányban (tehát a település méretének csökkenésével) érzékelhetően csökken és nagyjából ennek arányában nő a befejezett 8 osztályt végzetek aránya, amely végzettséget a községekben lakó fiatalok között elítéltek 85,7 százaléka érte el. A mindössze 2 főt kitevő középiskolai végzettségű fiatalok elítéltek ugyancsak a városban lakó magyarok közül került ki.

A magyar és a roma fiatalok elítéltek iskolázottsági arányainak reális megítéléséhez, a vizsgálati adatokat az 1990. évi népszámlálás megfelelő korcsoportjainak iskolázottsági arányaival lehet egybevetni. A 4. tábla értékeléséhez a következőket kell figyelembe venni. A fiatalok elítélteknél azért nem található a „nem járt iskolába” kategória (0 osztály), mert mind az iskolába nem járt elítéltek, mind azokat, akik az általános iskolát nem fejez-

⁵ Az iskolázottság mértékét statisztikailag „az eredményesen befejezett iskolai osztályok száma” adja meg. Ez a jelzőszám azonban a statisztikai értékelés szempontjából lényegesen többet jelent az iskolázottság számszerű értékénél. Jó közelítést ad az egyén kulturáltságáról, társadalmi integrálódásának lehetőségeiről, egészségügyi és higiénés ismereteinek színvonaláról, munkavállalási, továbbképzési esélyeiről. A szülők iskolázottsága vonatkozásában mindez még kiegészül a tudatos és felelősségteljes családtervezési ismeretek szintjének és igényének, továbbá a gyermek ellátásának, nevelési oktatási feltételeinek lehetőségeit és mértékét befolyásoló hatásával.

ték be, a fiatalokúak börtönében „befogadásuktól” kezdődően kötelezően oktatják. A nemzetiségi hovatartozás besorolása a népszámlálás alkalmával is, csak úgy, mint a jelen vizsgálatban, az egyén bemondata alapján történt, amit az összeírónak automatikusan el kellett fogadnia. A tábla adataiból leszűrhető legfontosabb megállapítás: a fiatalokú elítéltek iskolázottsága, mind a magyarok, mind pedig a romák esetében jelentősen alacsonyabb, mint kortársaiknak a népességben. A fiatalok iskolázottságát tehát azok közé a tényezők közé sorolhatjuk, amelyeknek szerepe lehet a fiatalok bűnözővé válásában.

4. tábla

A 14–19 éves országos népesség és a vizsgált fiatalokú elítéltek megoszlása iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	14–19 éves magyar	Fiatalokú magyar elítélt	14–19 éves roma	Fiatalokú roma elítélt
	Szám (fő)			
0 osztály	3242	–	295	–
Általános iskola				
1–7 osztály	63 495	13	5 339	44
8 osztály	301 265	45	4 582	27
Szaktanácsképző, szakiskola	77 081	3	352	1
Középiskola	35 257	2	17	–
<i>Összesen</i>	<i>480 340</i>	<i>63</i>	<i>10 585</i>	<i>72</i>
	Százalék			
0 osztály	0,7	–	2,8	–
Általános iskola				
1–7 osztály	13,2	20,6	50,4	61,1
8 osztály	62,7	71,4	43,3	37,5
Szaktanácsképző, szakiskola	16,0	4,8	3,3	1,4
Középiskola	7,3	3,2	0,2	–
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A két csoport iskolázottsága közötti különbség döntően abból adódik, hogy az országos adatokban, – jóllehet előfordul, mind a magyar, mind a cigány fiataloknál az iskolába nem járt kategória (0,7 és 2,8 százalékos aránnyal) – alacsonyabb a befejezetlen általános iskola (a magyaroknál 7,4 a romáknál 10,7 százalékponttal) és magasabb a szaktanácsképzőbe és szakiskolába jártak aránya (11,2 és 1,9 százalékponttal), továbbá a középiskolát végzettek aránya (4,1 és 0,2 százalékponttal), mint a fiatalokú elítélteknél. A befejezett 8 osztályt végzettek esetében felemás helyzet figyelhető meg: ugyanis amíg a magyar fiatalok népességbeni aránya 8,7 százalékponttal alacsonyabb, mint a fiatalokú elítélteknél, addig a 8 osztályt végzett roma fiatalok népességbeni aránya 5,8 százalékponttal nagyobb, mint a roma fiatalokú elítélteknél.

A magyar és a roma fiatalokú elítéltek iskolázottsága közötti eltérést Goodman-Kruskal-féle γ -mutatóval⁶ ([8],[11]) vizsgálva, $\gamma = 0,702$ értéket kapunk, amely azt jelenti, hogy a két csoport iskolázottsága közötti különbség statisztikailag is jelentős.

⁶ Ebben az esetben azért célszerű a Cramer-mutató helyett a Goodman-Kruskal-féle γ -mutatót alkalmazni – amely (-1, +1) intervallumban mozogva mutatja a kapcsolat szorosságát –, mert ez a mutató mind ordinális skálára, mind pedig eltérő nagyságrendű csoportok összehasonlítására alkalmas.

A Goodman-Kruskal-féle γ -mutatóval az egész népességben vizsgálva a roma és a magyar fiatalok iskolázottsága közötti különbség, a γ érték 0,723 volt, ami statisztikailag ugyancsak jelentős különbségnek minősül.

A szülők iskolázottsága

Miután az a tapasztalat, hogy a szülők és gyermekük iskolázottsága összefügg, – még hozzá oly módon, hogy a gyermekek iskolázottsága általában valamivel magasabb a szülei iskolai végzettségénél⁷ – ezért kézenfekvő volt annak vizsgálata, hogy ez az összefüggés a fiatalok elítéltek és szülei vonatkozásában is fennáll-e?

5. tábla

A vizsgált fiatalok magyar és roma elítéltek szüleinek megoszlása iskolai végzettség szerint*

A szülők iskolai végzettsége	A magyar	A roma	A magyar	A roma
	fiatalok elítélte apja		fiatalok elítélte anyja	
	Szám (fő)			
0 osztály	–	7	–	15
Általános iskola				
1–7 osztály	6	16	10	18
8 osztály	14	16	27	13
Szaktanulmányi, szakiskola	26	8	11	4
Középiskola	3	1	9	1
Egyetem, főiskola	5	–	2	–
<i>Összesen</i>	<i>54</i>	<i>48</i>	<i>59</i>	<i>51</i>
	Százalék			
0 osztály	–	14,6	–	29,4
Általános iskola				
1–7 osztály	11,1	33,3	16,9	35,3
8 osztály	25,9	33,3	45,8	25,5
Szaktanulmányi, szakiskola	48,1	16,7	18,6	7,8
Középiskola	5,6	2,1	15,3	2,0
Egyetem, főiskola	9,3	–	3,4	–
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* Akiknél ismert volt a szülők adata.

A fiatalok elítéltek szüleinek⁸ iskolázottságát nemzetiségük szerint bemutató 5. tábla arányait összevetve a fiatalok elítéltek iskolázottsági arányaival (lásd a 4. táblát) a következő megállapításokat tehetjük. Elsőként a magyar apák és fiaik iskolázottságát vizsgálva azt látjuk, hogy a 8 osztálynál alacsonyabb iskolai végzettség az apáknál 11,1 százalék, fiaiknál ennek közel kétszerese (20,6%). Az apák 74 százaléka 8 osztályt vég-

⁷ Természetesen ez az összefüggés a gyermekek tanulmányainak befejeztével értelmezhető, ami általában 25-30 év körül van. Jelen esetben, jóllehet a vizsgált fiatalok elítéltek ennél az életkornál lényegesen fiatalabbak, iskolázottságuk mértékében nagy valószínűséggel az elkövetkező években nem várható nagyságrendi változás.

⁸ A roma elítéltek mintegy 29 százaléka az édesanyjáról és 33 százaléka (!) az édesapjáról nem tudott iskolázottsági adatot mondani. A magyar elítéltek esetében ezek az arányok: 6, illetve 14 százalék.

zett és ebből 48,1 százalékuk még szakmunkásképzőbe, szakiskolába is járt. Fiaiknak ugyan 76,2 százaléka befejezte a 8 osztályt, de közülük csak 4,8 százalék járt szakmunkás iskolába. Míg az apák 14,9 százaléka végzett középiskolát – 10 százalékuk még egyetemi, főiskolai végzettséget is szerzett, de a fiaikkal való összehasonlításban erre természetesen az életkori korlátok miatt nem térünk ki –, addig a fiaik közül mindössze 2 fő járt középiskolába. Az anyák iskolázottsága ugyan jelentősen alacsonyabb, mint gyermekeik apjának, de még ők is sokkal iskolázottabbak fiaiknál. Tehát a magyar fiatalok elítéltek iskolázottsága – még az életkori behatároltságokat is figyelembe véve – jelentősen alacsonyabb szülei iskolai végzettségénél. A megfigyelt jelenség tehát el-entmond a népesség egészében érvényes tendenciáknak, mármint annak, hogy a gyermekek iskolázottságának átlaga magasabb a szülők iskolázottsága átlagánál. A jelenség hátterében meghúzódó okok feltehetően összefüggnek a fiatalok bűnözővé válásának okaival. Ezen összefüggések feltárása azonban jelen munka kereteit meghaladja.

A fiatalok roma elítéltek édesapáinak iskolázottsága egyrészt rosszabb fiaikénál, mert 14,6 százalékuk nem járt iskolába, míg fiaik mindegyike végzett legalább néhány osztályt. Másrészt viszont iskolázottabbak, ugyanis az apák 16,7 százaléka tanult szakmát, szemben a fiaik 1,4 százalékos arányával. A mintában szereplő roma apák közül egy még középiskolai végzettséggel is rendelkezik, fiaik közül azonban egy sem járt középiskolába. (A roma fiúk és apák említett iskolázottsági arányainak értékelésekor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a roma fiatalok mintegy harmada nem tudott az apjáról adatot szolgáltatni.) A roma édesanyák iskolázottsága még ellentmondásosabban viszonyul fiaik iskolai végzettségéhez. Igaz, hogy 29,4 százalékuk nem járt iskolába és 35,3 százalékuk kevesebb mint 8 osztályt végzett, továbbá csak 25,5 százalékuk fejezte be a 8 osztályt, de 7,8 százalékuk szakmunkás iskolát, 1 fő pedig pedig középiskolát végzett. A roma szülők és gyermekeik iskolázottsága közötti viszony még akkor sem tekinthető azonosnak a magyar szülők és gyermekeik iskolázottságának viszonyával, ha tudjuk, hogy a romáknál generációról generációra – ha lassan is, de folyamatosan – mind magasabb az iskolázottság. Ez főként abból adódik, hogy évről évre jelentősen csökken az iskolába nem jártak aránya, az eredményesen befejezett osztályok számának lassú emelkedése mellett.

A vizsgált – roma és magyar – fiatalok elítéltek szülei által végzett osztályok száma alapján megállapítható, hogy a magyar szülők iskolázottsága szembetűnően magasabb a roma szülők iskolázottságánál. A magyar apák közel fele (48,1%) a befejezett általános iskola mellett szakmát is tanult, mintegy negyedüknek (25,9%) csak 8 általános a végzettsége, és mindössze 11,1 százalékuk végzett 1-7 osztályt. Középiskolai végzettséggel 5,6 százalékuk bír, 9,3 százalékuk egyetemre, főiskolára járt.

A magyar anyák közül – az apákhoz viszonyítva – sokkal kevesebben végeztek szakmunkásképzőt (18,6%), viszont többen jártak középiskolába (15,3%), de csak 2 fő végzett egyetemi, főiskolai tanulmányokat. Az anyák 45,8 százalékának legmagasabb iskolai végzettsége a befejezett 8 általános.

A roma szülők esetében az apák iskolázottsága jobb az anyáknál, mégpedig alapvetően azért, mert közülük csak feleannyian nem jártak iskolába (14,6%), mint feleségeik (29,4%), továbbá az apák 7,8 százalékponttal nagyobb arányban fejezték be a 8 általánost és 8,9 százalékponttal több apa szerzett szakmunkásképzői végzettséget, mint a roma anyák.

A fenti, viszonylag csekély elemszámú minta értelmezéséhez bemutatjuk a vizsgált szülői korosztálynak megfelelő 30–59 éves népesség iskolázottságát, az 1990. évi népszámlálás vonatkozó adatai alapján.

6. tábla

A 30–59 éves magyar és roma országos népesség megoszlása iskolai végzettség szerint

A szülők iskolai végzettsége	A magyar	A roma	A magyar	A roma
	30-59 éves férfi népesség		30-59 éves női népesség	
	Szám (fő)			
0 osztály	13 997	3 007	17 306	6 309
Általános iskola				
1–7 osztály	162 782	7 693	243 223	8 827
8 osztály	725 874	7 134	922 859	3 735
Szaktanulmányi, szakiskola	753 034	1 142	491 548	226
Középiskola	261 862	143	335 956	72
Egyetem, főiskola	97 647	20	112 976	16
<i>Összesen</i>	<i>2 015 196</i>	<i>19 139</i>	<i>2 123 868</i>	<i>19 185</i>
	Százalék			
0 osztály	0,7	15,7	0,8	32,9
Általános iskola				
1–7 osztály	8,1	40,2	11,5	45,9
8 osztály	36,0	37,3	43,5	19,5
Szaktanulmányi, szakiskola	37,4	6,0	23,1	1,2
Középiskola	13,0	0,7	15,8	0,4
Egyetem, főiskola	4,8	0,1	5,3	0,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Megjegyzés. Országos adatok az 1990. évi népszámlálás alapján.

A magyar nők e korcsoportban valamelyest iskolázottabbak, mint a magyar férfiak. Azért nem egyértelmű a kép, mert ugyan a nők e korcsoportban 0,5 százalékponttal többen jártak egyetemre, főiskolára és 2,8 százalékponttal többen középiskolába mint a férfiak, viszont 14,3 százalékponttal kevesebben végeztek közülük a 8 általános után szaktanulmányi és 3,4 százalékponttal nagyobb arányban van közöttük 8 osztálynál alacsonyabb iskolai végzettségű, mint az azonos életkorú férfiak körében.

A romák esetében, amellet, hogy a férfiak jelentősen iskolázottabbak mint a nők, összességében mind a férfiak, mind a nők körében megdöbbentően alacsony az iskolázottság. A roma férfiak 15,7 százaléka, a nők 32,9 százaléka nem járt iskolába (Tehát e női korcsoport egyharmada sem írni sem olvasni nem tud!). A nők 46 százaléka, a férfiak 40,2 százaléka 1–7 osztályt végzett. A férfiak 37,3 százalékának, a nők 19,5 százalékának 8 általános a legmagasabb iskolai végzettsége. A férfiaknak 6,0, a nőknek 1,2 százaléka tanult valamilyen szakmát.

A fiatalok elítéltek szüleinek iskolázottságát és a korcsoportjuk népességbeni iskolázottsági arányait összevetve a következőket lehet kiemelni. A roma elítéltek szüleinek valamelyest magasabb az iskolázottsága, mint a megfelelő nemű és korú romák

népességbeni arányai. (Ennek kapcsán felvetődhet, hogy vajon a kedvezőbb iskolai végzettség nem annak köszönhető-e, hogy azoknak a roma anyáknak és apáknak, akikről gyermekeik nem tudtak adatot szolgáltatni (az anyák 29 százaléka, az apák 33 százaléka), az ismert szülőknél alacsonyabb az iskolázottságuk.)

A magyar elítéltek szülei esetében már nem ilyen egyértelmű a kép: amíg ugyanis az édesanyák iskolázottsága alacsonyabb, mint népességbeni kortársaiké, addig az apák körében magasabb az 1–7 osztályt végzettek (3 százalékponttal), a szakmunkásképzőbe jártak (10,7 százalékponttal) és az egyetemet, főiskolát végzettek (4,5 százalékponttal) aránya, de kevesebb a 8 általánost végzettek (10,1 százalékponttal) és a középiskolába jártak (7,4 százalékponttal) aránya, mint a megfelelő korú férfiak országos adatai. A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a szülők iskolázottsága – legalábbis ilyen, nem túl nagy esetszám mellett – nem tekinthető olyan tényezőnek, amely közvetlenül kapcsolatba hozható lenne a gyermekeik bűnözővé válásával.

Ezzel szemben meggyőződésünk, hogy a fiatalkori bűnözés kialakulásának feltételei között jelentős szerepe van az iskolázottság átlagosnál alacsonyabb szintjének, miként ezt a jelentős különbséget igazolják a 4. táblában bemutatott adataink. A fiatalkori bűnözés kialakulásának mérsékléséhez, – az egyik fontos tényezőként – emelni kellene a fiatalok és különösképpen a roma fiatalok iskolázottsági színvonalát.

Az iskolázottság mértékének emelkedésével, szinte azonos arányban nő az egyén munkavállalási esélye, ezáltal megélhetésének biztonsága, tervezhetősége. Másképpen és általánosabban fogalmazva: az iskolai végzettség mértéke, mint mögöttes tartalom, magában foglalja a kulturális, egészségügyi, szociális és életmódbeli ismereteket, az egyéni és társadalmi érdekérvényesítő képességet, továbbá a szeretetteljes családi miliő kialakításának képességét. A fenti tényezők kedvezőbbé válása – véleményünk szerint – csökkenti a bűnöző életmód kialakulásának kockázatát.

Neveltetés

Az összes fiatalkorú elítéltnak közel kétharmada (64,4%) csak családban, egyharmada (35,5%) hosszabb rövidebb ideig nevelőotthonban is nevelkedett. A neveltetés, nemzetiség és lakóhely szerinti megoszlásáról ad képet a 7. tábla, ahol figyelemreméltó, hogy a magyar elítéltek mintegy négyötöde (79,4%) csak családban, míg 21,6 százaléka nevelőotthonban is nevelkedett.

A roma fiatalkorúaknak valamelyest több mint a fele (51,4%) nevelkedett családban és 48,6 százaléka nevelkedett nevelőotthonban is.

Az 1990. évi népszámlálás [2] adatai szerint a 15–19 éves fiúk 12,4 százaléka volt intézeti háztartásban élő. Ez a szám azonban magában foglalja a nevelőotthonokban elhelyezetteken kívül, a kollégiumokban, bentlakásos iskolában lakó és tanuló diákokat (e két utóbbi csoport teszi ki az arányszám döntő többségét) és az értelmi vagy testi fogyatékoság miatt egészségügyi intézetekben elhelyezetteket is.

Egy másik országos adatforrás szerint⁹ [13] a 14–18 évesek korcsoportjából 1,26 százalék volt 1990. évben nevelőotthonban (gyermek- és ifjúságvédő intézetekben) elhelyezve.

⁹ Az idézett kiadvány említett adata a Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetekben elhelyezett, 14–18 éves korcsoport mindkét neméről együtt ad számot.

7. tábla

A vizsgált fiatalok elítéltek megoszlása nemzetiségük és neveltetésük szerint

Állandó lakóhely	Magyar			Roma			Összesen		
	családban	intézetben	együtt	családban	intézetben	együtt	családban	intézetben	együtt
	nevelkedett			nevelkedett			nevelkedett		
	Szám (fő)								
Nagyváros	14	4	18	4	9	13	18	13	31
Város	19	5	24	11	15	26	30	20	50
Község	17	4	21	22	11	33	39	15	54
<i>Összesen</i>	<i>50</i>	<i>13</i>	<i>63</i>	<i>37</i>	<i>35</i>	<i>72</i>	<i>87</i>	<i>48</i>	<i>135</i>
	Százalék								
Nagyváros	77,8	22,2	100,0	30,8	69,2	100,0	58,1	41,9	100,0
Város	79,2	20,8	100,0	42,3	57,7	100,0	60,0	40,0	100,0
Község	81,0	19,0	100,0	66,7	33,3	100,0	72,2	27,8	100,0
<i>Összesen</i>	<i>79,4</i>	<i>20,6</i>	<i>100,0</i>	<i>51,4</i>	<i>48,6</i>	<i>100,0</i>	<i>64,4</i>	<i>35,6</i>	<i>100,0</i>

Ezekhez a népességi adatokhoz hasonlítva még a magyar fiatalok elítéltek 21,6 százalékos nevelőotthoni neveltetési aránya is igen magas, nem szólva a roma fiatalok 48,6 százalékos – megdöbbentő – arányáról. Mindezek alapján valószínűsíthető a nevelőotthoni elhelyezés szerepe a fiatalok bűnözővé válásában. Az intézeti neveltetés hatása – véleményünk szerint – tulajdonképpen mintegy hiányjelenség érvényesül. Meggyőződésünk ugyanis, hogy a meleg, szeretetteljes családi környezetnek abban van különleges jelentősége a gyermek, majd az ifjú életében, hogy biztos lelki támaszt, a többség számára elfogadott hagyományos erkölcsi értékrendet és iránymutatást ad, esetenként meglehetősen szerény, de rendezett anyagi háttérrel. Az intézetben nevelkedő fiataloknál, de még azoknál a családban nevelkedőknél is, ahol a családi légkör távol áll a fent leírt ideálistól, érvényesül az említett hiányjelenség. Ennek következtében az ilyen fiatal esetenként egyedül, de gyakrabban a hozzá hasonló körülmények között felnővőkkel – akik reális, megvalósítható életcél nélkül, lényegében máról holnapra élnek – szinte szükségszerűen kerül kapcsolatba a deviancia, a bűnözés világával.

A fiatalok elítéltek családban, vagy intézetben való neveltetésének településtípus szerinti megoszlását vizsgálva a magyar elítéltek esetében nem figyelhető meg jelentős különbség attól függően, hogy községben, városban vagy nagyvárosban élnek (lásd a 7. táblát). A roma fiatalok elítéltek közül a csekély számú nagyvárosban lakóknak csak alig harmada (30,8%) él családban, a városiak 42,3 százaléka, a legnagyobb létszámú csoport, a községben lakók többsége (66,7%) csak családban nevelkedett.

Életkor

Miután annak pontos megállapítása, hogy a fiatalok elítéltek a bűncselekmény elkövetésekor hány évesek voltak, módszertani okok miatt gyakran nehézségekbe ütközik, így az életkor vizsgálatánál az elítéléskori életkort vettük figyelembe.¹⁰ A fiatalok el-

¹⁰ Ez értelemszerűen azt jelenti, hogy a fiatalok elítéltek az általunk megadott életkornál a bűncselekmény elkövetésekor valójában néhány héttel, esetenként néhány hónappal fiatalabbak voltak.

ítéltek bűncselekményfajtánkénti életkormegoszlását mutatja be a 8. tábla. Az összes bűncselekmény harmadát (33,6%) 14–16 éves kor között követték el. 17 éves korban történt a legtöbb bűncselekmény (40,9%), a bűncselekmények fennmaradó negyed részét 18–19 évesen követték el. A táblában bűncselekményfajtánkénti csoportok szerint kerül bemutatásra, hogy a fiatalok hány évesek voltak az elítélésükkor. A gyilkosságok közel felét (47,1 százalékot) 14–16 évesen követték el. A fennmaradó kilenc gyilkosságból ötöt (29,4%) a 17 évesek, négyet (23,5%) a 18–19 évesek követték el. A rablások korcsoportonkénti gyakorisági sorrendje az előzőkkel közel azonos, csak az arányok némileg módosultak: 37,7, 34,8 és 27,5 százalék. Nemi erőszakot ugyanannyian követték el 14–16 évesen, mint 17 éves korban (41,2%). A további bűncselekmények – lopás, súlyos testi sértés, valamint az egyéb kategória – több mint felét 17 éves korban követték el.

8. tábla

A vizsgált fiatalok elítéltek megoszlása a bűncselekményfajtája és elítélés kori életkoruk szerint

A bűncselekmény fajtája	14–16	17	18–19	Együtt
	éves bűnözők			
	Fő			
Gyilkosság	8	5	4	17
Rablás	26	24	19	69
Nemi erőszak	7	7	3	17
Lopás	6	18	10	34
Súlyos testi sértés és egyéb bűncselekmény	3	7	2	12
<i>Együtt</i>	<i>50</i>	<i>61</i>	<i>38</i>	<i>149</i>
	Százalék			
Gyilkosság	16,0	8,2	10,5	11,4
Rablás	52,0	39,3	50,0	46,3
Nemi erőszak	14,0	11,5	7,9	11,4
Lopás	12,0	29,5	26,3	22,8
Súlyos testi sértés és egyéb bűncselekmény	6,0	11,5	5,3	8,1
<i>Együtt</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
	Százalék			
Gyilkosság	47,1	29,4	23,5	100,0
Rablás	37,7	34,8	27,5	100,0
Nemi erőszak	41,2	41,2	17,6	100,0
Lopás	17,6	52,9	29,4	100,0
Súlyos testi sértés és egyéb bűncselekmény	25,0	58,3	16,7	100,0
<i>Együtt</i>	<i>33,6</i>	<i>40,9</i>	<i>25,5</i>	<i>100,0</i>

A legsúlyosabb bűncselekmények életkor szerinti megoszlásának fenti alakulásában feltehetően szerepet játszik egyrészt az, hogy a 14–16 évesek, de még a 17 évesek is, az elkövetéssel, vagy adott esetben a bűncselekmény – a „balhé” – vállalásával az idősebb társaik előtt akarnak rangot, tekintélyt szerezni. Másrészt tapasztalatlanságuk miatt, vélhetően az idősebbeknél kevésbé mérlegelik tetteik várható következményeit.

Testfejlettség

A következőkben arról adunk – csupán vázlatos – képet, hogy miképpen alakul a fiatalok elítéltek testfejlettsége a hasonló korú fiatalok országos adataihoz viszonyítva. A testfejlettség mértékéről legegyszerűbben a testmagasság- és a testtömegadatok alapján lehet tájékozódni.

A fiatalok elítéltek életkor szerinti testtömeg- és testmagasságátlagainak alakulása kerül bemutatásra a 9. táblában, egyrészt a magyar országos keresztmetszeti növekedés-vizsgálat referenciaátlagaihoz [3], másrészt – mivel a 20 éves fiatalokról országos adat csak az egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálatokból [4] érhető el – az egyetemi hallgatók testmagasság- és testtömegátlagaihoz viszonyítva.

9. tábla

A vizsgált fiatalok elítéltek életkor szerinti testmagasság- és testtömegátlagai és az országos testmagasság- és testtömegátlagok

Életkor (éves)	Országos keresztmetszeti növekedésvizsgálat [11]			Egyetemi hallgatók vizsgálata [12]			Fiatalok elítéltek					
							magyar			roma		
	<i>n</i>	átlag	szórás	<i>n</i>	átlag	szórás	<i>n</i>	átlag	szórás	<i>n</i>	átlag	szórás
Testmagasság												
17	758	65,5	9,6	–	–	–	6	63,2	9,0	9	65,1	12,1
18	436	67,6	9,8	–	–	–	9	69,1	11,1	23	61,9	6,4
19	–	–	–	–	–	–	23	65,4	6,7	19	64,7	9,6
20	–	–	–	457	70,5	9,6	17	71,2	10,6	13	61,2	8,3
21	–	–	–	–	–	–	6	69,8	5,1	4	68,2	9,2
Testtömeg												
17	758	174,4	7,1	–	–	–	6	168,5	9,5	9	169,0	8,7
18	436	175,6	6,9	–	–	–	9	177,9	10,4	23	166,3	5,3
19	–	–	–	–	–	–	23	173,2	6,2	19	167,5	5,4
20	–	–	–	457	177,8	6,5	17	171,4	6,4	13	166,4	6,8
21	–	–	–	–	–	–	6	175,5	6,9	4	171,3	6,3

Elsőként a magyar és a roma fiatalok elítéltek testtömegátlagai közötti különbséget vizsgálva életkoronként (lásd a 9. táblát) a következő megállapításokat tehetjük. Jóllehet a 17 éves korúak kivételével minden életkorban nagyobb a magyar elítéltek testtömegátlagja, az átlagok közötti eltéréseket vizsgálva csak a 20 éveseknél minősül statisztikailag jelentősen nagyobbak a magyar fiatalok testtömegátlagja a romákénál.

A 17 és a 18 éves fiatalok elítéltek testtömegátlagait az országos referenciaátlagokkal összevetve megállapítható, hogy csak az országos átlagtól 5,7 kilogrammal kisebb testtömegátlagú roma fiatalok esetében minősül az átlagok közötti eltérés jelentősnek.

A 20 éves egyetemi hallgatók testtömegátlagja a 20 éves magyar fiatalok elítéltek testtömegátlagánál valamelyest kisebb, de ez az eltérés statisztikailag nem jelentős. A 20 éves roma fiatalok elítéltek testtömegátlagja 9,3 kilogrammal kisebb a hasonló korú egyetemi hallgatók testtömegátlagánál, ez a különbség már jelentős.

A roma és a magyar fiatalok elítéltek testmagasságátlagai közötti eltérést vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 17 évesek kivételével – ahol a roma elítéltek 0,5 centiméterrel

magasabbak a magyaroknál – a többi vizsgált életkorban jelentősen nagyobb a magyar elítéltek testmagasságátalaga (4,2 centimétertől 11,6 centiméter az átlagok közötti eltérés). A látszólag jelentős eltérés csak 18 és 19 éves korban bizonyul statisztikailag is szignifikánsnak.

Az országos keresztmetszeti növekedésvizsgálatban a 17 éves korú ifjak termetátalaga mind a 17 éves magyar, mind pedig a roma elítéltek termetátalagánál nagyobb (5,9 és 5,4 centiméterrel) ez a látszólag nem kis különbség azonban a nagy szórás miatt statisztikailag nem minősül szignifikánsnak.

A 18 éveseknél a magyar fiatalok elítéltek testmagasságátalaga 2,3 centiméterrel nagyobb az országos átlagnál, ez az eltérés azonban statisztikailag nem jelentős. Ezzel szemben a 18 éves országos átlagnál a roma elítéltek 9,3 centiméterrel kisebbek, ez a különbség statisztikailag már lényeges különbségnek minősül.

A 20 éves egyetemi hallgatók testmagasságátalaga a magyar elítéltek testmagasságátalagánál 6,4 centiméterrel, a roma elítéltek magasságátalagánál 11,4 centiméterrel nagyobb. Ez a különbség mindkét esetben számottevő.

Összegezve a fiatalok elítéltek testfejlettségi vizsgálatának eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a tápláltságuk életkoruknak jól megfelel, ami feltehetően – az adott helyzetükkel összefüggően – a börtönbeli kiegyensúlyozott táplálkozási viszonyainak, a szigorú napirendhez kötött életmódjuknak is köszönhető.

Az országos referenciaátlagnál alacsonyabb testmagasságuk összességében egyrészt azzal magyarázható, hogy életük folyamán az átlagosnál kedvezőtlenebb szocio-ökonomiai helyzetük nem teremtett kedvező feltételt a genetikailag esetleg adott növekedési lehetőségek megvalósulásához. Mindehhez – a roma fiatalok elítéltek esetében – nyilván genetikai tényezők is közrejátszanak. Itt a feltételezett indiai származásukra kell gondolni, és ennek kapcsán arra, hogy az Indiában élő népelemek testméretátlagai már születéskor kisebbek a megfelelő európai átlagoknál [7].

Dohányzás

A fiatalok elítélteknél vizsgált egészségkárosító hatások közül jelen feldolgozásban csak a dohányzással foglalkozunk. A vizsgálatba bevont 135 fiatalok elítélte közül 123 (91,1%) dohányzik rendszeresen (lásd a 10. táblát). (Csupán kevesebb mint 9 százalék a nem dohányzó!) A rendszeresen dohányzó elítéltek közel 10 százaléka már 8 éves korban – néhány esetben még korábban – kezdett cigarettázni. A városban lakóknak csak 6,5 százaléka, míg a községekben lakóknak 12,0 százaléka kezdte ebben az életkorban a rendszeres dohányzást. A rendszeresen dohányzó fiatalok elítélteknek mintegy ötöde (21,1 százaléka) már 9–12 év között dohányzott. Ebben a korcsoportban a legkisebb aránnyal szereplő nagyvárosi (18,5%) és a legnagyobb aránnyal képviselt községi (22,0%) fiatalok között mindössze 3,5 százalékpont a különbség. A 13–15 éves korcsoportban a dohányzó fiatalok közel 40 százaléka vált a szenvedély rabjává. A nagyvárosi fiataloknak több mint a fele (51,9 százaléka) ebben az életkorban vált rendszeres dohányzóvá. A városi fiatalok 37 százaléka, a községben lakók 32 százaléka 9–12 éves korától dohányzik rendszeresen. A városi és községi fiatalok elítéltek 65 százaléka, míg a nagyvárosban lakók 81,5 százaléka 16 éves kora betöltése előtt már rendszeresen dohányzott.

10. tábla

A vizsgált fiatalok elítéltek megoszlása a lakóhely típusa és a rendszeres dohányzásuk kezdete szerint

Lakóhely	–8		9–12		13–15		16–18		Együtt	
	éves kortól rendszeresen dohányzik									
	szám	százalék	szám	százalék	szám	százalék	szám	százalék	szám	százalék
Nagyváros	3	11,1	5	18,5	14	51,9	5	18,5	27	100,0
Város	3	6,5	10	21,7	17	37,0	16	34,8	46	100,0
Község	6	12,0	11	22,0	16	32,0	17	34,0	50	100,0
<i>Együtt</i>	<i>12</i>	<i>9,8</i>	<i>26</i>	<i>21,1</i>	<i>47</i>	<i>38,2</i>	<i>38</i>	<i>30,9</i>	<i>123</i>	<i>100,0</i>

*

A vizsgálat itt bemutatott első eredményei is alátámasztják a szerzők azon meggyőződését, hogy a fiatalok bűnözés kialakulásának mérsékléséhez – az egyik fontos tényezőként – emelni kellene a fiatalok és különösképpen a roma fiatalok iskolázottsági színvonalát. Az iskolázottság mértékének emelkedésével, szinte azonos arányban nő az egyén munkavállalási esélye, ezáltal a megélhetésének biztonsága, tervezhetősége. Másrészt fogalmazva: az iskolai végzettség mértéke mint mögöttes tartalom, magában foglalja a kulturális, egészségügyi, szociális és életmódbeli ismereteket, az egyéni és társadalmi érdekérvényesítő képességet, továbbá a szeretetteljes családi környezet kialakításának képességét is. A másik fontos tényező – megítélésünk szerint és a vizsgálat eredményei alapján is – a szeretetteljes, kiegyensúlyozott családi légkörben való nevelkedés. Mindezek összességében – a szerzők meggyőződése szerint – növelik a fiatalok bűnözés elkerülhetőségének esélyét.

IRODALOM

- [1] Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának Határozata A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról (1961. június 20.) – *Megjelent: A Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és Dokumentumai 1956–1962. Az MSZMP KB Párttörténeti Intézete. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1973. 519–523. old.*
- [2] Az 1990. évi Népszámlálás 27. Demográfiai adatok I. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1993. 368 old.
- [3] *Eiben, O. G. – Barabás, A. – Pantó, É.: The Hungarian National Growth Study I. Humanbiologia Budapestensis 21. 1991. 123 old.*
- [4] *Gyenis, G.: Continuing positive growth changes in height and weight of Hungarian university students. Annals of Human Biology. 1997. évi 5. sz. 457–479. old.*
- [5] *Herrmann Antal: A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei. Magyar Statisztikai Közlemények. IX. köt. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1895. 140 old.*
- [6] *Hunyadi László – Mundruczó György – Vita László: Statisztika. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. Aula Kiadó. Budapest. 1996. 883 old.*
- [7] *Joubert Kálmán: Az újszülöttek fejlettségének szocio-demográfiai összefüggései. Statisztikai Szemle. 1990. évi 11. sz. 857–868. old.*
- [8] *Juvancz Iréneusz – Paksy András: Orvosi biometria. Medicina Könyvkiadó. Budapest. 1982. 420 old.*
- [9] *Kemény István: Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó 1971-ben végzett kutatásról. MTA Szociológiai Kutató Intézet. Budapest. 1976. 291 old.*
- [10] *Mészáros Árpád – Fóti János: A cigány népesség jellemzői Magyarországon. Statisztikai Szemle. 1996. évi 11. sz. 908–929. old.*
- [11] *Mundruczó György: A minőségi ismérvek közötti kapcsolatok vizsgálata (I–II.) Statisztikai Szemle. 1982. évi 6. sz. 635–648. old. és 7. sz. 730–737 old.*
- [12] *Tájékoztató a bűnözésről 1995. év. BM Adatfeldolgozó Hivatal és a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály. Budapest. 1996. 76 old.*
- [13] *Tájékoztató a család, gyermek- és ifjúságvédelemről (1996. év). Népjóléti Minisztérium. Budapest. 1997. 60 old.*

TÁRGYSZÓ: Fiatalok bűnözés. Iskolázottság. Neveltetés. Testmagasságtalaj.

SUMMARY

The authors are publishing the first findings of the research program on Juvenile Convicts' Biological, Health and Demographic Study, carried out in a prison for juvenile men at Tököl, between 1987–1990. Juveniles with sentence of imprisonment for more than two years were included in the sample of the study. The participation was voluntary.

135 juvenile convicts' juristic, health, demographic, humanbiologic and psychiatric data were collected. From the huge amount of data the followings were selected for the current report: settlement type of the juvenile convict's residence, type of crime committed, nationality, education, age at the time of conviction, parents' education, the convict's upbringing, regular smoking, body development.

47 per cent of convicts declared themselves Hungarian and 53 per cent Gypsy. It can be stated that there is no typical difference in the distributions of the convicted crimes by nationality. According to its importance, education of juvenile convicts is analysed in details. As regards the data 90 per cent of the juvenile convicts smoke regularly.

Examining the relation between the age at conviction and the type of crime it can be stated, that almost the half of homicides and 40 per cent of robberies and rapes, respectively, were committed at the age of 14–16 years.

Juvenile convicts' body mass well corresponds to the national average of those at the same age, however, their mean body height is considerably lower than the national value.

The first findings of the study support the authors' belief, that as one of the most important factors, educational level should be increased among the youth, especially among Gypsies in order to restraint delinquency of juveniles. Rising educational level the chance of finding a job is increasing almost at the same rate, and consequently, living security will improve. Another important factor in prevention of juvenile delinquency, according to the findings of the study, is the upbringing in a loving family atmosphere.